

AG
4.6
MINISTERUL DE INTERNE

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SERVICIULUI SANITAR.

DARE DE SEAMA

ASUPRA

EPIDEMIEI DE CHOLERA

DIN ANUL 1893

PRESINTATĂ D^{LEI} MINISTRU DE INTERNE

DE

Doctorul I. FELIX

DIRECTOR GENERAL AL SERVICIULUI SANITAR

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL

16, STRADA DOAMNEI, 16

1893.

Domnule Ministru,

Epidemia cholerei de care România a fost bântuită în anul curent s'a stins, și subsemnatul cred că este necesar, Domnule Ministru, ca să resum într'o mică dare de sêmă, ce am onôre a Vê supune, măsurile luate pentru oprirea și pentru limitarea a-celel epidemii, rezultatul acelor mësuri, numêrul victimelor bólei și învățămintele practice pe cari trebuie să tragem din experiențele făcute, atât la prevențiunea epidemiei în anul 1892, precum și la combaterea ei în anul 1893, experiențe cari se referă la utilitatea carantinelor în general, la cunoscințele speciale ale medicilor chemați a precisa diagnosa bólelor infecțioase la prima lor aparițiune într'o localitate, la serviciile sanitare din porturile nôstre maritime și fluviale, la starea Igienei publice din comu-
nele nôstre urbane și rurale.

Inainte de a intra în materia acestuî raport, subsemnatul sunt dator a constata, că corpul nostru sanitar, în timpul acestei e-
pidemii, 'și-a făcut datoria, dând probe de devotament pentru serviciul public, de abnegațiune și de disciplină, și Vê rog res-
pectuos, Domnule Ministru, ca să aveți în vedere serviciile a-
duse, de toți cei cari au conlucrat cu administrațiunea centrală

la combaterea epidemiei, de medicii de toate gradele ierarchice, de prefecti, sub-prefecti si primari, de oficerii armatei de uscat si ai flotilei, de personalul Directiunii generale a cailor ferate, de toti functionarii publici in genere, cari au dat Directiunii sanitare concursul lor la executarea masurilor sanitare prescrise si carora medicii, functionarii si oficerii, li se cuvine partea lor din onorea succesului reputat.

I.

Prevențiunea cholerei în anul 1892.

Prevențiunii cholerei în anul 1892, am consacrat un lung capitol în Raportul general despre Igiena publică și despre serviciul sanitar al Regatului României pe anul 1892 în care raport am descris toate amănunțele acelei prevențiunii. Precum în anul 1892, la prevenirea cholerei, asemenea și în anul 1893, la combaterea ei, Domnia-Voastră, Domnule Ministru, ați bazat acțiunea Guvernului pe avizurile Consiliului sanitar superior, și dacă acea acțiune în anul 1893 n'a fost identică cu cea din anul 1892, cauza este că majoritatea Consiliului sanitar superior n'a crezut necesar, ca să Vă propuie și în anul 1893, unele măsuri prea aspre, de utilitate dubioasă, cari în anul 1892 au adus țerei pagube economice însemnate. Consiliul sanitar superior, care înscrise în proiectul de modificare a Legii sanitare principiile moderne ale prevențiunii bolilor infecțioase, principiile admise astăzi de cele mai multe State ale Europei, nu putea să Vă mai propună, Domnule Ministru, în anul 1893, măsuri sanitare aflate în contradicțiune cu progresele timpului în care trăim.

În anul 1892 opinia publică era și mai puțin luminată decât astăzi, despre utilitatea foarte mică a carantinelor pe uscat și despre nepericulositatea importului multor mărfuri; ceea ce s'a petrecut în țările vecine cu noi, a influențat presa și opinia publică, și scirea eronată, că cholera a fost importată în Ungaria prin nisce piei crude aduse din Hamburg, ne-a îndemnat și pe noi ca să dăm satisfacțiune opiniunii publice prin prohibițiunea unui număr de mărfuri, pe care examenul științific ulterior le-a constatat ca inofensive. În anul 1892 am crezut, că aducem ore-cari înlesniri exportului nostru pe cale maritimă, dacă stabilim carantine pe uscat; le-am înliințat cu sacrificiul mari, în condițiuni cari n'ar putea suporta o critică severă și am vădit, după puțin timp, că comunicațiunile între țările civilizate nu se mai pot opri în timpul de astăzi, cum s'au oprit în timpurile trecute, că o țară ca a noastră nu se poate închide ermetic, că cordoanele militare nu pot împedica cu desăvârșire trecerile frauduloase ale contrabandiștilor și chiar ale călătorilor ordinari

Cholera s'a oprit în toamna anului 1892 la fruntariile noastre, la Porțile de fer și la Prut, precum și la hotarul Galiției spre Bucovina. Cestiunea, dacă carantinele au oprit cholera în mer-sul ei spre România, are un interes practic și trebuie să răs-pundem la această cestiune: nu!; nu datorim carantinelor că în anul 1892 cholera n'a făcut invasiune în țera noastră, ci alté împrejurări necunoscute ne-au apêrat, au amânat importatiunea germenilor bôlei saú dezvoltarea acestor germeni deja importați în România, precum asemenea împrejurări au amânat ivirea cholerei în Bucovina, unde nu se stabilise nici carantine, nici re-vised sanitară pentru călătorii veniți din Galiția.

Este un fapt important că, în anul 1892, în carantinele nostro nu s'a constatat nici un singur cas de cholera, ceea ce probéază că, din întâmplare, nici unul dintre călătorii supuși la observa-țiune în carantină n'a sosit acolo infectat într'un mod manifest, precum n'a fost infectat, într'un grad mai grav, nici unul dintre cei cari, prin contrabandă, au trecut în țeră printre pichete. Au putut însă intra în țeră persoane infectate, bolnave de cholera ușoră, de acea formă a cholerei care adesea rămâne neconstatată, fiind că bolnavul suferă numai de o simplă diareă cho-lerică, după aparență lipsită de gravitate, care diareă este însă infecțioasă, capabilă a se transmite altor persoane și a provoca la acestea cholera cu formă gravă.

Cu toate acestea s'ar putea crede, că carantinele pe uscat au adus ôre-cari folóse, că micșorând traficul, oprind de la călătorie pe multe persoane cari n'au voit să se expue neplăcerii se-cuestrării într'un lazaret, aceste carantine au micșorat ocasiunea infecțiunii; dar și acest avantajó al carantinelor este dubios, căci tocmai acele persoane, deprinse cu un traiú mai conforta-bil, cari renunță la călătorie din cauza carantinei, nu sunt obici-nuit purtătorii contagiului; ómenii curați și tot d'o dată sănă-toși nu pot transporta cholera de la un loc la altul, iar pe óme-nii necurați, suspecti, pe lucrătorii cari vin în mase, mai tóte guvernele îi supun la ôre-cari mësuri escepționale și opresc chiar intrarea lor în țeră, când există bănuială că acești călători ar putea aduce cholera.

Consiliul sanitar superior n'a putut dar recomanda Guvernu-lui, ca să mai înliințeze și în anul 1893 carantine pe uscat, dar el n'avea aceiași opiniune despre carantinele maritime, și despre unele carantine fluviale în ceea ce privesce echipagele basti-mentelor; aceste carantine sunt indispensabile, Guvernul le-a menținut și le mai menține, de o potrivă cu alte State, cari au găsit cu cale să înlocuiască cuvintul vechiú de «carantină», prin cel modern de «observațiune sanitară», introdus în terminologia tehnică de către Conferința sanitară internațională din Dresda.

Apêrătorii carantinelor pe uscat motivéază necesitatea lor cu micul numér de medici de cari dispunem, creșând că, în țările

cară n'au abundență de medici, executarea măsurilor moderne de Poliție sanitară ar fi imposibilă; această opinie este greșită, căci nici o țară nu are un număr destul de mare de medici, spre a putea da îngrijiri perfecte unui număr atât de mare de bolnavi, cum el s'a prezentat, spre exemplu, anul trecut, în unele localități din Germania; și cu toate acestea, chiar noi am reușit a isola bóla în comunele rurale, pentru care avem un număr insuficient de medici.

II.

Prevențiunea și combaterea cholerei în anul 1893.

Aparițiunea cholerei în România, în vara anului 1893, nu ne-a surprins: ne-am temut de mult că nu vom putea opri importatiunea ei, și unul dintre colegii noștri din Consiliul sanitar superior, foarte competente în această materie, exprimase în public temerea, că măsurile noastre carantinare, că cordónele militare, n'au putut opri în anul 1892 importatiunea germenilor cholerei, cari germeni, împrăștiati în țară, vor învia în vara anului 1893.

În unele țări, bătuite de cholera în anul 1892, ea nu s'a stins cu desăvârșire; chiar în mijlocul iernei, în luna Ianuarie 1893, am fost surprinși de remarcabila epidemie din Nietleben, lângă Halle, în Germania; apoi de la luna Februarie încóce, s'a constatat o nouă aparițiune a cholerei în unele localități ale Rusiei, unde ea apăruse deja în anul trecut și în altele pe cari încă nu le băntuise; în luna Martie s'au declarat casuri sporadice de cholera în Italia și mici epidemii în Franca; în lunile Aprilie și Mai, cholera s'a întins din nou în Podolia, de unde a fost importată în Galizia, apoi ea a apărut în nordul Basarabiei, la Hotin, aproape de fruntariile nordice ale României; în fine, în luna Iunie, s'au constatat casuri de cholera în nordul Transilvaniei, nu prea departe de hotarul vestic al județelor Neamțu și Bacău, unde în anul trecut n'a existat nici un cas de cholera, și unde, în anul curent, nu s'a putut explica ivirea ei.

Porturile noastre erau amenințate, mai puțin prin proveniențele din Marea Mediterană, mai mult prin cele orientale, din cauza întinderii cholerei pe malurile Mării Roșii, de unde a fost importată în Asia Mică.

Ne-am așteptat dar la invasiunea cholerei și ne-am pregătit. De și până ați Guvernul n'a aderat la Convențiunea de la Dresda, Consiliul sanitar superior a crezut că este bine să nu se pună în contradicțiune cu principiile stabilite prin acea Convențiune și să propună din nou totă seria de măsuri preventive, cari în 1892 ne-au apărut numai în aparență, cari însă au adus țării rele economice considerabile.

Deja la 19 Februarie 1893 Consiliul sanitar superior Vă propuse, Domnule Ministru, prin procesul-verbal No. 251, desființarea carantinei care mai era în vigoare la Sulina pentru proveniențele din porturile otomane ale Mării Negre și înlocuirea ei prin revisia sanitară și desinfecțiune. La 2 Martie 1893, prin prescriptul-verbal No. 349, același Consiliu Va propus de asemenea desființarea carantinei fluviale de la Severin și Verciorova și înlocuirea ei prin revisia sanitară și desinfecțare. La 13 Aprilie 1893, prin procesul-verbal No. 500, Consiliul sanitar superior a opinat, cu unanimitatea membrilor prezenți (D-nii Babeș, Buicliu, Felix, Fotino, Măldărescu, Stoicescu, Sutz, Theodori, Trausch) ca, pentru proveniențele din Rusia, să se înlocuească la Sulina, la Ceatal Ismail, la gura Prutulului și la Ungheni, regimul carantinar existent prin revisia sanitară și desinfecțare, și să se redeschidă porturile Constanța și Mangalia pentru bastimente cu patenta netă.

Pe de o parte dar Guvernul, conform avisului Consiliului sanitar superior, a moderat asprimea măsurilor sanitare, luate în anul 1892 la fruntariile de pe uscat și în porturile noastre; iar pe de alta, tot conform propunerii Consiliului sanitar superior, s'a prescrie carantina pentru bastimentele infectate și suspecte sosite la Sulina din porturile Franciei și din cele ale Mării Roșii, care nu făcuse carantină într'un port otoman cu lazaret (Prescriptul-verbal al Consiliului sanitar superior No. 945 din 18 Iunie 1893, decretul Regal No. 2.607 din 28 Iunie 1893) și s'a închis punctele de intrare din Austro-Ungaria în România, de la Mamornița până la Turnu-Roșu, cu excepția stațiilor de revisie sanitară și de desinfecțiune: Mamornița, Mihăileni, Burdujeni, Predeal (Prescriptul-verbal al Consiliului sanitar superior No. 1.330 din 13 August și No. 1.430 din 27 August. Decisiunea Consiliului de Miniștri No. 5 din 29 August 1893).

Am menținut dar pentru vasele infectate și suspecte, observația (sau carantina), însă de durată mai scurtă de cât în anul 1892, respectând ca și atunci certIFICATELE autorităților otomane despre carantina făcută în porturile otomane, dar la fruntariile de pe uscat n'am mai stabilit carantină, ci numai stațiuni de revisie sanitară și de desinfecțare pentru călători precum și pentru echipagele vaselor fluviale, stațiuni inzestrate cu aparate moderne de sterilizare. Asemenea am luat la fruntarie măsurii sanitare speciale pentru lucrătorii din țări infectate, cari vin în România în mase, pentru diferite lucrări agricole, silvice, industriale, pentru terasamente de șosele și căi ferate. N'am mai oprit importul tuturor mărfurilor, care au fost prohibite în anul 1892, ci am limitat numărul lor la puținele obiecte cari, după cunoștințele noastre actuale, pot servi ca purtători ai contagiului.

În poliția sanitară modernă, declarațiunea primelor casuri de boale infectioase și stabilirea exactă a diagnosticului jocă un rol însem-

nat. La pregătirea noastră pentru combaterea holerei, am ținut seamă de aceste amândouă condițiuni; Guvernul, după avisul consiliului sanitar superior, a înscris în proiectul legii sanitare modificate declarația obligatorie a bolilor infecțioase, pe de altă parte tot conform avisului Consiliului sanitar superior, vedând că, afară de cele două orașe înzestrate cu facultăți de medicină, ne lipsesc mijlocele pentru confirmarea grabnică bacteriologică a diagnosticelor clinice ale bolilor infecțioase, Ministerul de Interne a organizat în lunile Februarie și Martie 1893, la Institutul de Patologie și de Bacteriologie din București, două serii de conferințe asupra diagnosticului și prevenției holerei, la care au participat 37 medici din mai toate județele. Aceste din urmă conferințe n'au putut da rezultatele așteptate; medicii, nefamiliarizați cu cercetări bacteriologice, n'au putut învăța în 2 săptămâni tehnica bacteriologică necesară pentru precisarea diagnosticului holerei, astfel că am fost siliți a trimite, de la extremitățile țării la București, spre examinare, materii provenite de la bolnavii de boală choleriformă, cari materii adese-ori au sosit la Institutul de Patologie și de Bacteriologie descompuse într'un atare grad, în cât utilizarea lor devenise imposibilă. Acest neajuns va fi cu timpul îndreptat într'un alt mod: în noul regulament de concurs, pentru unele posturi medicale, s'a dat Igienei practice, Bacteriologiei aplicate la Poliția sanitară, locul ce i se cuvine, și pe viitor, medicii primării de județe și de orașe nu vor fi lipsiți de cunoștințele necesare pentru ca să poată face diagnosticul exact al holerei, nu numai după semnele clinice, ci și după cele bacteriologice. Aceste cercetări nu cer instalațiuni prea costisitoare, ci numai puține instrumente și aparate. Dar și administrațiunile spitalelor trebuie să aibă, pe lângă spitalele mai importante de izolare, câte un mic laboratoriu de bacteriologie, pentru ca să nu se mai repete cazul întâmplat în Capitală, în luna Octombrie a. c., când un caz de cholera a fost constatat ca atare, a treia zi după autopsia cadavrului.

Pentru izolarea și căutarea bolnavilor de cholera, atât administrațiunile mari de spitale (Eforia spitalelor, epitropia generală a casei S-tului Spiridon, epitropia spitalului Brâncovenesc), precum și 43 primăriile urbane, au înființat spitale speciale; Direcția sanitară a venit în ajutorul unor comune, împrumutându-le cu corturi de ambulanță; multe primăriile au îngrijit și de trăsuri speciale pentru transportul bolnavilor. 20 comune urbane posedă deja aparate bune pentru dezinfectare prin vaporii. Unele primăriile au dispus de fonduri pentru despăgubirea proprietarilor săraci ai obiectelor contaminate (vestimente, așternuturi, rufe), ce se ard ca măsură extremă de dezinfectare. În toate comunele și județele, unde a apărut cholera, s'au numit medici auxiliari, pentru căutarea la domiciliu a bolnavilor cari s'au putut isola în locuințele lor; în lipsă de medici, am avut pe alocurea recurs la doctoranți

și absolvenții ai facultăților noastre de medicină, cari, mai toți, ne-au adus servicii importante.

De și Domnia-Voastră, Domnule Ministru, ați ordonat în re-
petite rânduri prefectilor de județe și primarilor de orașe, să îndre-
pteze salubritatea comunelor; de și ordinele Domniei-Voastre
au fost executate, în limitele mijloacelor de cari dispuneați ad-
ministrațiunile locale, cholera a găsit multe comune într'o stare
puțin salubră și ne-a rămas mult de făcut pentru înlăturarea ne-
ajunsurilor Igienei publice, pentru aducerea succesivă a orașelor
și satelor într'o stare sănătoasă. Atât subsemnatul împreună cu in-
spectoriul sanitar, precum și unele primării, am făcut deja, în această
privință diferite studii care V-au fost supuse, Domnule Ministru,
spre aprobare; le vom continua, și ne vom înțelege cu admini-
strațiunile locale despre ordinea în care au să se execute diferitele
lucrări menite a asana orașele și satele noastre. Trebuie să dăm
osebită noastră îngrijire orașelor, ale căror porturi sunt deschise
bastimentelor de mare, cari orașe, dacă nu se găsește în con-
dițiuni igienice, devin focare ale bolilor infecțioase importate
din străinătate. Primăriile orașelor Sulina, Tulcea, Galați, Brăila,
au făcut sacrificii însemnate pentru îmbunătățirea Igienei publice,
dar putem considera progresele realizate până acum numai ca
un început, numai ca o mică parte dintr'o serio de lucrări menite
a aduce acele orașe în condițiuni de igienă perfectă.

În porturile noastre ne mai lipsesc un serviciu sanitar per-
manent: numai în portul Sulina avem un serviciu sanitar stabil,
cu un personal insuficient și cu material foarte incomplet, în
celelalte porturi recurgem, când suntem amenințați de importa-
țiunea de boale exotice, la medici auxiliari, însărcinați cu servi-
ciul timporar. Este necesar, ca prin budgetul Statului pe anul
1893-1894 să remediăm această stare anormală.

Cholera a apărut la noi în luna Iulie 1893 la Brăila, apoi
succesiv la Sulina, la Cernavoda, între lucrătorii podului de peste
Dunăre la Fetesci, și la Galați; în luna August, la Călărași, în câte-
va comune rurale ale județelor Brăila, Putna, Ialomița, în co-
muna Netoști, din județul Prahova, la Giurgiu, în județele Do-
rohoiu, Bacău, Nâmțu, Tecuci, la Tulcea și în câte-va alte loca-
lități unde s-au constatat cazuri sporadice de cholera.

Atât subsemnatul cu inspectorul sanitar, precum și medicii
din localitățile bătute de cholera, am căutat în toate cazurile cu
scrupulositate origina bolii. N'am putut constata în tot d'una
modul importațiunii cholerei, modul transportului ei dintr'o co-
mună în alta; este însă cert, că la această importațiune au jucat
un rol important cazurile de cholera ambulatorie, de cholera
ușoară, cari n'au atras atențiunea administrațiunii. Asemenea
n'am putut constata, în toate cazurile, modul infecțiunii unei per-
sone de la alta, dar, în general s'a putut proba că pe lângă apă,

vehiculul cel mai important pentru transportul germeilor cholerei, ei au fost transmiși și prin alte medii, prin mâni murdare, prin încălțăminte, vestminte, rufe și chiar prin alimente contaminate.

Epidemia din Brăila.

Orașul Brăila are 47.000 locuitori. Precum în cele mai multe alte orașe, și la Brăila, stradele și curțile caselor nu sunt canalizate, latrinele și hasnalele sunt rău construite, lăturile se varsă pe solul curților și stradelor, sau se scurg prin rigolele stradelor. Orașul este alimentat cu apă de Dunăre neliltrată, luată însă la un loc puțin expus la contaminare, de vreme ce lucrătorii din port s'au servit de apă aprópe stătătoare, închisă între malul Dunărei și între mai multe rinduri de corăbii, infectată prin dejecțiunile populațiunii acelor corăbii și a portului. În părțile excentrice ale orașului, depărtate de Dunăre, locuitorii se servă de apă de puț. Lucrătorii din port indigeni trăiesc în condițiunii igienice mai puțin rele de cât cei străini, aglomerați în locuințe colective foarte murdare. La începutul epidemiei, administrația locală a închis mai multe pivnițe infecte, cari au servit de locuință lucrătorilor Turci, Armeni și Bulgari.

Partea cea mai insalubră a orașului, ocupată de lucrători Români și străini, este mahalaua numită «Camarovca»; care nu figurază pe planul oficial al orașului, de și face parte din orașul Brăila, și care a fost ignorată de toate administrațiunile comunale, cari s'au succedat, căci ori-cine a fost tolerat a'și construi acolo o casă sau un bordei, în modul cum i-a plăcut. Camarovca, situată la răsărit de la oraș, în vecinătatea casarmei călărașilor, ocupă un teren accidentat, pe care se află multe gropi vechi de nisip părăsite și deposite de băligare; această mahala, inaccesibilă o mare parte a anului, din cauza noroiului profund, a fost sediul principal al epidemiei, apoi părțile orașului numite Cetățuia (vechea cetate), ocupată mai ales de lucrători musulmani și Atârnații; centrul orașului, ocupat de populația mai avută și mai curată, n'a suferit de epidemie.

Primăria a înlăturat multe neajunsuri igienice ale cartierelor Cetățuia și Atârnații; îndreptarea condițiunilor neigienice ale mahalalei Camarovca este foarte dificilă; cu toate acestea, primăria orașului trebuie să pășescă și la această lucrare grea și să începă îndată studiile pentru stabilirea măsurilor de asanare a acelu aglomerat de locuințe infecte.

La începutul lunii Iulie 1893, înaintea ivirii epidemiei de choleră, s'au observat la Brăila mai multe colerine benigne.

Primul bolnav de choleră, despre care atât subsemnatul precum și d. inspector sanitar dr. O. Blasian am putut culege informațiunii, a fost un grec, Dim. Tzumbali, lucrător în port,

îmbolnăvit la 7 Iulie cu vărsături și diaree, mort la 10 Iulie; din cauza scaunelor sanguinolente medicii, cari l'au căutat, n'au declarat cazul de cholera; constatarea bacteriologică nu s'a făcut în cazul de față, ci numai la cele-lalte îmbolnăviri din aceeași casă, la sora și la sócra lui Tzumbali, cari s'au îmbolnăvit la 13 și la 16 Iulie. Înainte de a se îmbolnăvi D. Tzumbali fusese ocupat, mai bine de o săptămână, cu descărcarea de cărbuni de la 2 vapóre, Jersey și Tripoli, sosite din Cardiff cu patentă netă. În timpul șederii lor în portul Brăila nu s'a observat pe aceste 2 vapóre nici o bôlă infecțioasă. Înainte de a se bolnăvi, Tzumbali a mâncat castraveți cruși și a bătut apă din Dunăre, el era însurat, locuia în strada St. Mihail 9, alături cu biserică grecească, într'o casă nu tocmai necurată; în vecinătate nu s'a ivit nici un cas de cholera, ast-fel că nu putem explica modul primei infecțiuni, decât prin două ipoteze:

Sau că germeii bôlei fusese importati din anul trecut și împrăștiați în portul Brăilei, și Tzumbali, ori una din femeile din familia lui, au adus acasă la ei acești germeni de curând reinviați; sau că, ceea ce este mai probabil, germeii bôlei fusese aduși de curând de un bastiment infectat, care a intrat în portul Brăila cu patentă netă, ori de călători cu cholera ușoră, ambulatorie, care din cauza formei ușore a rămas neconstată în carantinele din Dardanele și la Sulina, apoi germeii bôlei au fost comunicați lui Tzumbali prin contactul direct, ori introduși în Dunăre, unde ei au putut infecta apa din apropierea malului, foarte necurată, foarte bogată în materii organice. Regretăm că în tot timpul epidemiei acea apă nu a fost supusă unui examen bacteriologic.

Imprejurarea că Tzumbali a lucrat pe un bastiment curat, venit din Cardiff, unde nu fusese cholera, nu esclude posibilitatea ca el să se fi infectat de la un alt bastiment, în timpul descărcării cărbunilor, căci vasele sunt aședate în port pe mai multe rinduri, nu toate acosteză imediat lângă mal, ci la descărcare precum și la încărcare, lucrătorii trec peste unul, două și trei vase, până ajung la vasul aședat în al treilea, ori al patrulea rind, ast-fel lucrătorii, cari descarcă marfă dintr'un bastiment curat, pot trece peste un bastiment infectat; dar, în această trecere obișnuit ei n'au ocaziune a veni în contact cu interiorul și cu echipagiul acestui din urmă bastiment, și singura atingere a punții vasului este inofensivă, căci la toate bastimentele punțile se spală înaintea intrării într'un port, unde le așteptă revisia sanitară.

Nu am putut deci constata originea bôlei, modul de infecțiune a primului bolnav.

Al doilea și al treilea bolnav de cholera, observat în Brăila, sunt femeile cari au îngrijit pe primul bolnav, sócra și sora lui

îmbolnăvite la 13 și la 16 Iulie, decedate la 16 și la 18 Iulie, iar soția lui Tzumbali a rămas imună.

La cei 4 bolnavi următori n'am mai putut constata nici un raport cu familia Tzumbali, nici eu, nici d. inspector sanitar dr. O. Blasian, care asemenea a cercetat cu minuțiositate toate amănuntele capabile a lumina genesa epidemiei.

Al 8-lea cas prezintă un interes osebit, este cazul marinarului James Hilton, de la vaporul engles de comerțiu «Pendarves», pe care l'am examinat eu însu-mi pe bordul aceluï bastiment.

Pendarves plecase de la Port Saïd la $\frac{6}{17}$ Iulie, cu un echipagiũ de 25 ómenĩ inclusiv căpitanul, la Dardanele a sosit la $\frac{9}{21}$ Iulie cu 23 ómenĩ și este probabil că 2 mateloți aũ murit de choleră în timpul călătoriei de la Port-Saïd până la Dardanele; vaporul a fost însă admis la libera practică și a plecat din Constantinopol cu patenta netă la $\frac{10}{22}$ Iulie, a fost, prin urmare, admis la Sulina la 12 Iulie și a continuat drumul la Brăila, unde a sosit la 13 Iulie, cu un echipagiũ de 23 persoane, inclusiv căpitanul. În timpul pe când vaporul Pendarves încărca porumb în portul Brăila, matelotul James Hilton se îmbolnăvesce de choleră la 18 Iulie și a doua zi, móre. Căpitanul bastimentului, căruia am cerut explicațiunĩ, a afirmat că, din eróre s'ar fi înscris în rolul bastimentului 25 mateloți, în loc de 23.

Dintre lucrătorii cari aũ lucrat pe vaporul Pendarves s'aũ îmbolnăvit douĩ și d'acum înainte transmisiunea bólei prin contact direct se póte lesne constata; în multe casurĩ se bolnăvesc succesiv lucrătorii, din diferite părți ale orașului, cari lucréză împreună, cari locuiesc împreună în condiții rele de igienă, cari máncașeră împreună și cari împreună aũ béut apă de Dunăre, luată din vecinătatea imediată a malului și a bastimentelor acostate lângă mal.

Numérul bolnavilor creșce până la jumétatea lunĩ August, atingând maximum în ziua de 16 August cu 16 bolnavi noui, iar mortalitatea atinsese deja maximum la 3 August cu 17 decese. În a doua jumétate a lunĩ August, epidemia începe a perde din intensitatea ei, scade succesiv și se stinge pe la finele lunĩ Septembrie.

De la 7 Iulie până la 8 Octombree s'aũ înregistrat în orașul Brăila 469 bolnavi de choleră, din cari 179 s'aũ însănătoșit și 290 aũ murit. 247 bolnavi de choleră aũ fost căutați la domiciliũ și 222 la spitale. Dintre bolnavi, 317 aũ fost de sex bărbătesc, 152 de sex femeiesc. Dintre cei de sex masculin, aũ fost după profesiune:

272 lucrători,
9 mateloți,
7 servitorĩ,
3 soldați,
1 preot,

1 interpret,
 4 impiegați,
 2 comercianți,
 2 școlari,
 16 copii.

După naționalitate, bolnavii de cholera din Brăila se împarte în:

Români	286	din cari	170	aū murit.
Turci	51	»	33	»
Greci	37	»	27	»
Bulgari	15	»	10	»
Armeni	12	»	8	»
Israeliti	24	»	13	»
Germani	30	»	20	»
Unguri	6	»	3	»
Englesi	4	»	2	»
Italiani	2	»	2	»
Polonesi	2	»	2	»

Epidemia din orașul Sulina.

Sulina este un orașel cu 4.400 locuitori stabili și cu o populațiune flotantă de la 1.000—2.000 marinari și lucrători, orașel zidit în Delta Dunărei, pe malurile brațului Sulina, în mijlocul unei palude, imediat lângă gura prin care acel braț al Dunărei se varsă în Marea Neagră. Panta pe care apa Dunărei curge pe aci, este neînsemnată. Terenul pe care orașul Sulina este așezat este un teren artificial, înălțat de-asupra nivelului Dunărei și Mării printr'un strat de pietriș, nisip și pământ, pe care-l aștern cei cari voesc a construi o casă; la o adâncime de 0^m,60 până la cel mult 1 metru se dă de apă, ast-fel că la Sulina nu se pot construi pivnițe și beciuri, nu se pot face la cimitir înmormintări reglementare la adâncimea de 2 metri, căci la adâncimea de un metru se găsesc apă, nu se pot clădi latrine cu hasnale într'un mod regulat. Casele sunt aședate, în parte, pe pari bătuți în pământ, latrinele sunt de o construcțiune viciōsă, tot solul orașului este infiltrat de dejecțiunile organice ale orașului, cari nu se depărtēză în mod corect; există dar o comunicație, o schimbare neconținută între lichidele murdare din subsolul orașului și între apa din canalul Sulina (Dunăre), pe care o beau locuitorii. Saçagiile ieau apa în susul orașului, dar lucrătorii din port, cu tōte povețele ce li s'aū dat, beau apă din port, mânjită cu excrementele echipagelor bastimentelor și ale locuitorilor orașului.

Înainte aparițiunei cholerei, Ministerul a însărcinat o comisiune specială cu studiarea măsurilor necesare pentru îndreptarea nesalubrităței acestui oraș; rapōrtele comisiunei aū fost incom

plete; am cerut dar complectarea lor prin propunerii precise în ceea-ce privesce construcțiunea latrinelor, înființarea eventuală de hasnale transportabile (latrine cu butoie pe roțe), asigurarea unei alimentări cu apă mai puțin viciôsă; am prescriș administrațiunei locale să povățuiască populațiunea despre necesitatea purificațiunei prealabile a apei de bêt, prin ferbere, ori prin batere cu piatră acră, să impună acéstă purificare stabilimentelor publice, birturilor, cârciumelor, hotelurilor, cafenelelor; n'am avut însă timpul necesar de-a realiza îmbunătățirile trebuincioșe salubrităței publice; orașul fiind sârac, primăria a trebuit să se gândescă, mai întâi, la crearea de venituri pentru acoperirea cheltuelilor cerute de Igiene publică, și în timpul acestor studii a apărut la Sulina primul cas de cholera, la 22 Iulie 1893. În acest timp, populația flotantă era de peste 2.000 locuitori, în mare parte lucrători străini, Turci, Armeni, Bulgari, Ruși, Greci, veniți pentru transbordarea de grâne din magazine și din vase mici fluviale, în vase mari maritime. Acești lucrători erau rêu adăpostii, aglomerați în nisce locuințe colective foarte murdare și cu tôte că erau pregătite instalațiunile necesare pentru izolarea primelor casuri de cholera și pentru desinfectare, s'a putut infecta mai multe persoane înaintea efectuării măsurilor preventive.

Medicul orașului crede, că cholera a fost importată la Sulina printr'un vapor de comerț engles «Venice» care a plecat din Marsilia la $\frac{3}{15}$ Iulie, a trecut Dardanelele și Bosforul în contumație, a sosit la Sulina la $\frac{16}{27}$ Iulie și a încărcat, în port, grâne. Singura împrejurare, că vaporul «Venice» plecase din Marsilia într'un timp când acel oraș era bântuit de cholera, nu probază că vaporul a fost infectat; Directorul oficiului sanitar din Sulina n'a găsit motive a supune acel vapor la ôre-carî măsuri sanitare și l'a admis la libera practică. În timpul de la 1 până la 22 Iulie st. v. aș sosit la Sulina 17 vapóre din Marsilia, din care nici unul n'a avut bolnavi de cholera, nici la plecare, nici pe drum, nici la Sulina; cea mai scurtă durată de călătorie a acestor bastimente a fost de 9 zile, la sosirea lor s'a făcut visita sanitară, examinarea echipagiului și curățenia. Prima victimă a cholerei a fost însă un hamal, de naționalitate Armén din Turcia, venit din Constantinopole de o lună de zile, Cazar Agdjan, îmbolnăvit la 22 Iulie, care transportase grâne în vaporul Venice și, în lipsa unei alte explicații admisibile modului cum Cazar Agdjan, s'a infectat, medicul orașului Sulina acuză vaporul Venice ca cauză a infecțiunei. O dată intrați în ipoteze, trebuie să admitem și altă ipotesă, că în timpul celor două săptămâni, trecute de la aparițiunea cholerei la Brăila, aș putut veni d'acolo la Sulina bastimente infectate, mateloți cu cholera ambulatorie cari, cu dejecțiunile lor aș contaminat apa Dunărei, de care se servă lucrătorii din port.

Al doilea cas de cholera s'a ivit la 23 Iulie, la o femeie de naționalitate rusă, Maria Ivanov, cu domiciliul într-o parte a orașului, unde nu locuiesc hamali; pentru esplicarea infecțiunei acesteî femei, trebuie să recurgem, ca și la cele mai multe dintre casurile următore, la apa de băt, ca mediul transmisiunei bôlei.

Al treilea bolnav, Mihail Vlasopolu, hamal grec, și bolnăvit la 24 Iulie, lucrase pe vaporul grec «Adeli Crisoveloni», care plecase din Marsilia la 14²⁶ Iulie. Și acest vapor, care trecuse prin Dardanele și Bosfor în contumație, n'a fost supus la Sulina la nici o măsură sanitară, fiind-că în timpul călătoriei nu se ivise nici un cas suspect pe bord; cu toate acestea, unul dintre medicii din localitate acuză și acest vapor ca causă a cholerei din Sulina. Tot la 24 Iulie s'a în bolnăvit 2 femei, la 25 Iulie 9 hamali și 3 femei, la 26 Iulie 16 hamali și 10 femei, la 27 Iulie 5 hamali și 6 femei, la 28 Iulie epidemia a produs maximum de bolnavi noui: 35 bărbați și 3 femei, împrăstiați prin toate părțile orașului; acest număr însemnat de bolnavi, la a 7-a zi după aparițiunea bôlei în Sulina, acastă exploziune, ca să mă serv de cuvîntul profesorului R. Koch, nu se pôte esplica de cât prin apa de băt. Numai o mică parte din victimele bôlei a fost ocupați pe cele 2 bastimente bănuite și, afară de acesta, este greu de admis că lucrătorii se infectă prin simpla transportare de saci sau de hanițe cu cereale pe puntea bastimentului, de unde cerealele sunt direct versate în magazinul bastimentului; acești lucrători nu descind în cabinele mateloților, nu vin în contact imediat cu mateloții, ei trec numai peste puntea bastimentului. Este greu a admite în acest cas, infectarea prin bacili aflați în pulberea din atmosferă.

Numărul bolnavilor a scăzut foarte încet până la 1 Septembrie, când a început a apare numai la câte 2, 3 zile, 1 bolnav nou.

Peste tot, s'a în bolnăvit, de la 22 Iulie până la finele lunei Septembrie 319 persoane, din cari a murit 155 (121 bărbați și 34 femei.)

După naționalitate, a fost :

Români	bolnavi	17	morți	7
Ruși	»	34	»	11
Greci	»	74	»	46
Armeni	»	55	»	29
Turci	»	93	»	44
Bulgari	»	26	»	10
Evrei	»	6	»	2
Englezi	»	13	»	6
Polonezi	»	1	»	—
Total	»	319	»	155

Epidemia din Cernavoda și Fetesci.

Cernavoda este un orașel cu 1 600 locuitori, situat pe malul drept al Dunărei în județul Constanța; în fața Cernavodei, pe malul stâng al Dunărei, se află satul Fetesci, stațiunea călei ferate, care merge din Bucuresci spre Dobrogea; între Fetesci și Cernavoda se construiesc acum gigantul pod peste Dunăre, care are să podască nu numai acest fluviu, ci să treacă și peste insula formată aci de cele 2 brațe ale Dunărei și peste tot terenul palustru de pe malul stâng, într'o întindere destul de mare. Fierăria pentru acest pod este adusă de vapore din portul Brăila și însoțită de lucrători din acel port; ei, precum pôte și alți călători, la trecerea lor din Dunărea mare în Borcea, au infectat mai întâiu comuna Piuș Petrei, apoi Fetesci din lalomița și comuna urbană Cernavoda, din județul Constanța. Acești lucrători au fost aglomerați în nise barace murdare, aședate atât în insula Dunărei, pe un teren presemnat cu lacuri, expus la inundațiuni, cât și pe amîndouă malurile fluvului; ei au fost adăpați cu apă rea din Borcea, din Dunăre și din Bălți. Lucrătorii din portul Brăila, veniți cu vasele încărcate cu fierărie pentru pod, au fost însărcinați cu descărcarea acestei fierării și cu aședarea ei, în comun cu lucrătorii aședați de mai nainte în șantierele dintre Fetesci și Cernavoda. Bóla a fost dar adusă din Brăila, prin ómeni veniți de acolo, care probabil au infectat apa cu dejecțiunile lor; căci, după ce populațiunea a fost povățuită asupra rolului apei la producerea bólei, asupra necesității de a purifica apa, înainte de a o bea, de a înlocui apa necurată prin alta curată; după ce am impus întreprindătorilor lucrărilor podului ca să îngrijescă ca lucrătorii să nu fie lipsiți de apă bună, bóla a scăđut, mai ales în orașul Cernavodă bóla a încetat, după ce s'a permis locuitorilor a aduce apă și din gară, alimentată cu apă mai curată. Pe lângă lucrătorii podului s'au bolnăvit și lucrătorii din Cernavoda, stabiliți acolo în permanență și ocupați în micul port cu încărcarea de grâne; familiile acestor lucrători au fost primele victime ale bólei; între lucrătorii stabili din portul Cernavoda și între cei de la pod, n'a existat alt punct de contact de cât apa din Dunăre. Ca și la Brăila, și la Cernavoda, cholera a fost precedată de nise cholerine benigne.

La 23 Iulie s'a constatat primul cas de choleră la Cernavoda, la 29 Iulie s'a ivit între lucrătorii de la extremitatea nordică a podului, la Fetesci. Am încercat a isola pe lucrători după puțină, de a opri fugirea lor în diferite direcțiuni, pentru ca să nu transporte bóla în altă parte, dar unii dintre ei s'au strecurat printre sentinelele stabilite în apropierea schelelor și drumurilor principale și au transportat cholera în comunele Seimeni și Os-

trov, din județul Constanța, unde bóla a fost curînd limitată prin izolarea energetică a bolnavilor, apoi în orașul Călărași și în comuna Gura Ialomiței, Cegan și Cogarcea din județul Ialomița. În comunele Vădeni și Luciu, din județul Ialomița, bóla a fost importată direct din Brăila.

În Cernavoda, la 23 Iulie, prima bolnavă a fost femeia unui lucrător, venit cu 3 zile înainte din Brăila. Al doilea cas, la 25 Iulie, apare în partea opusă a orașului, în mahalaua turcească, la nevasta unui lucrător turc; al 3-lea, al 4-lea și al 5-lea cas, tot în mahalaua turcească, la 25 și 26 Iulie; al 6-lea cas, tot la 26 Iulie, la un lucrător ocupat cu descărcarea de pietriș pentru construcția podului; al 7-lea cas, la 28 Iulie, iar în mahalaua turcească, este acela al unui pescar; al 8-lea cas, tot la 28 Iulie, o femeie sosită de 2 zile din Brăila. De acum înainte, se înmulțesc casurile în Cernavoda și se înregistrează, pe fie-care zi, mai mulți bolnavi și morți.

La 29 Iulie se ivesce primul cas între lucrătorii de pe malul stîng al Dunărei, instalați în nisce barace în apropierea satului Fetesci și deja la 1 August bóla este importată în satul Fetesci, printr'un Bulgar care ducea pâine lucrătorilor din Balta-Fetesci, de unde s'a întors bolnav de choleră; la 2 August, bóla apare la Dudesci, lipit de satul Fetesci. În satul Dudesci izolarea bolnavilor s'a operat îndată cu multă energie; nu s'a îmbolnăvit decât 2 persoane; în satul Fetesci însă, locuiesc pe lângă țărani și mulți lucrători; acolo, cu toate precauțiunile luate, s'a îmbolnăvit 18 persoane, din cari au murit 11. Între lucrătorii de la toate șantierele (Cernavodă, Balta, Fetesci), bóla a mers crescînd până la 15 August, apoi a scăzut încet și s'a stins la începutul lunii Septembrie.

Peste tot, s'a îmbolnăvit în Cernavoda și Fetesci, cu șantiere, 155 persoane (128 bărbați și 27 femei, din cari s'a vindecat 66 și au murit 89 (73 bărbați și 16 femei).

Din acești bolnavi și morți, au fost:

Români	41	bolnavi	22	morți
Turci	9	»	5	»
Bulgari	70	»	40	»
Greci	2	»	1	»
Sérbi	4	»	1	»
Unguri	6	»	3	»
Croați	9	»	7	»
Ruși	2	»	1	»
Italiani	9	»	6	»
Germani	2	»	2	»
Israeliți	1	»	1	»
Total	155	»	89	»

În comunele rurale din județul Ialomița, în care bóla a fost importată prin lucrătorii podului Fetesci-Cernavoda și prin persoane venite din Brăila, s'a au mai îmbolnăvit: la Cocargea, 1 persoană care a murit; la Ceganî, 7 persoane din care au murit 5; la Gura Ialomiței, 2 persoane care au murit; la Tonea, 3 țigani care au murit; la Pîua Petri, 18 persoane din care au murit 11; la Vlădenî, 15 persoane din care au murit 9; la Luciu, 4 persoane din care a murit una. După constatările făcute de d. inspector sanitar, dr. Mihail, la Vlădenî, bóla a fost importată la 18 August de un Vasile Mitu, fugit cu 2 copii din cauza cholerei, din Brăila la Vlădenî, unde are rude. Satul era păzit la intrare, dar Vasile Mitu s'a strecurat pe furiș în sat, trecând noaptea peste șanț. În comuna Luciu, bóla a fost importată printr'un tolhaș (marchitan), care venind despre Brăila s'a oprit la Luciu la 28 și 29 Septembrie, în casa lui Iene Glăvan, unde a zăcut o zi și jumătate de choleră ușură (vărsături și diaree), după care a plecat cu căruța spre Tândăreș; a 3-a zi după plecarea lui s'a îmbolnăvit un fiu al lui Iene Glăvan, după alte 2 zile un al doilea fiu.

Despre importarea bólei și despre ivirea epidemiei în orașul Călărași, voi vorbi mai jos.

Cholera în Orașul Galați.

Orașul Galați este cel mai populat dintre toate orașele române de la malurile Dunărei, având peste 60.000 locuitori; portul este întins și curat, cu excepțiunea părții extreme, din josul apei, lipsită de mal zidit, unde staționează plutele venite pe Siret, care se varsă în Dunăre aproape de orașul Galați. Numai puține strade ale orașului sunt canalizate; multe strade sunt nepavate și neșoseluite; la marginea orașului și în raza lui se află lacuri întinse. Latrinele sunt în mare parte rău construite și rău întreținute; curățitorii de hasnale varsă materiile fecale în Dunăre, aproape de locul unde staționează plutașii. Orașul este alimentat cu apă de Dunăre bine filtrată în filtre de nisip, care lucrează în mod corect; conductul și gurile de apă, nu sunt însă ramificate în părțile extreme ale portului, abia la începutul epidemiei am putut dobândi prelungirea lor, nu însă până la extremitatea ocupată de plutași, care, precum și lucrătorii din port, la început au băut apă nefiltrată.

Numeroșii lucrători din port sunt mai puțin aglomerați, de cât cei din Brăila și Sulina; majoritatea lor sunt indigeni, care locuiesc cu familiile lor în părțile excentrice ale orașului; chiar lucrătorii străini sunt mai puțin îndesați; locuințele colective adăpostesc la Galați un număr mai mic de persoane de cât la Brăila și la Sulina.

La Galați, ca și la Brăila și la Sulina, modul importățiunii cholerei nu este probat, ci numai ipotetic; nici medicii din serviciul Primăriei locale, nici subsemnatul, care am mers la fața locului, îndată după constatarea primului cas de cholera, nici d. inspector sanitar dr. O. Blasian, care a urmărit cu minuțiositate începutul și mersul epidemiei, n'am putut constata originea ei într'un mod cu totul sigur, dar este foarte probabil, că și la Galați boala a fost adusă de bolnavi afectați de cholera foarte ușoră, ambulatoriă, neconstată, carei bolnavi au infectat alte persoane și au contaminat apa Dunării din port.

Primul cas de cholera s'a ivit în curtea caselor, care formază colț între strada Romană și strada Brăila, proprietatea babei Saftana Unguróica, situată alături cu casele ocupate de comisaritul polițienesc al despărțirii a III-a și de locuința comisarului.

În această curte se află trei case mici, locuite de câte o familie în parte: de un sub-administrator militar, de o moșe și de proprietara Saftana Unguróica, care locuiește în comun cu o văduvă grecă; în această a 3-a casuță, boala a fost cu probabilitate importată printr'un lucrător din port, care trăia în concubinată cu baba Saftana; acest lucrător miop n'a descărcat mărfuri din bastimente, ci din cauza miopiei era întrebuințat numai pentru transportarea de lăzi, aduse de alții la mal. Prima bolnavă, cădută la pat la 24 Iulie, a fost această babă, care zăcea în curte, iar în dejecțiunile ei a călcat copilul sub-administratorului militar. Primele îngrijiri s'au dat babei bolnave de văduva grecă, care ședea cu ea în aceeași casă și de fata Smaranda Dediu, servitoare la comisarul polițienesc din curtea vecină. Nu s'a chemat nici un medic.

Baba s'a însănătoșit, au cădut însă bolnavi, tot cu semne ale cholerei, văduva grecă din aceeași curte, copilul sub-administratorului militar, soția lui, servitoarea Smaranda Dediu din curtea vecină și o altă vecină care intrase la baba bolnavă; toți s'au însănătoșit afară de fata Smaranda Dediu, îmbolnăvită la 29 Iulie, care prezintă primul cas de cholera declarat oficial după mórtea ei, urmată la 31 Iulie în spital și afară de vecina babei Saftana Unguróica, care a murit la 1 August; bărbatul acestei femei s'a îmbolnăvit asemenea de cholera, însă s'a vindecat în spital. La 2 August, eu însu-mi aflându-mă în Galați, pentru a-mă încredința despre măsurile luate pentru limitarea bolii, am găsit în partea extremă a portului un plutaș bolnav de cholera în perioadă algidă și pe vaporul de marină «Ștefan cel mare», un soldat în primul period al cholerei. De atunci s'au înmulțit casurile în diterite părți ale orașului, locuite de lucrători din port, de hamali, căruțași, sacagii. S'a putut constata, că nu toți, dar cei mai mulți din acești lucrători băuseră în port apă de Dunăre nefiltrată, luată direct din fluviu. Cel mai mare număr de bolnavi noul 8, s'a înregistrat la 6 August; de atunci, acest nu-

măr a scăzut succesiv până la finele lunii Septembrie, când epidemia s'a stins. În acest timp s'a îmbolnăvit 155 persoane, din cari 60 s'a vindecat și 95 au murit. 26 s'a găsit morți, prin urmare n'a fost supuși la căutarea medicală. Cei 155 bolnavi au aparținut națiunilor următoare :

Români	78	din	cari	au	murit	49
Bulgari	13	»	»	»	»	7
Greci	9	»	»	»	»	5
Armeni	10	»	»	»	»	6
Turci	2	»	»	»	»	1
Israeliti	9	»	»	»	»	6
Germani	2	»	»	»	»	1
Ruși ruteni	5	»	»	»	»	2
Unguri	14	»	»	»	»	8
Englezi	4	»	»	»	»	2
Țigani	9	»	»	»	»	8
Total	155	»	»	»	»	95

La Galați ca și la Brăila, s'a luat măsuri, ca persoanele cari pleacă din aceste orașe contaminate, să fie supuse, la gară ori în port, la o inspecțiune sanitară și bagajele lor murdare la desinfecțiune. Aceste măsuri au fost însă executate într'un mod imperfect, din cauza întinderii prea mari a acestor două porturi, a numărului prea mare de călători, cari ies zilnic din aceste orașe și a lipsei de agenți sanitarî inferiori, familiarisați cu regulile desinfecțiunii. Trebuie să împlinim repede această lipsă și administrațiile sanitare locale se vor grăbi a forma un număr sulicient de desinfectori.

Cholera în comunele rurale din județul Brăila.

Din orașul Brăila, bóla a fost importată în unele comune rurale din apropiere.

În comuna rurală Romanul, bóla apare la 30 Iulie. Un băiat de prăvălie s'a îmbolnăvit în orașul Brăila; stăpânul său, nevoind a-l ține bolnav, l'a congediat și l'a trimis cu o căruță la părinții lui, în comuna Roman; băiatul sosit, a sucombat în scurt timp. Țeranul, care l'adusesse în comună cu căruța, contaminându-se de la el direct, sau prin căruță, s'a îmbolnăvit și a sucombat și dînsul peste câte-va zile. Prin izolarea caselor infectate și a persoanelor suspecte, bóla s'a stins și nu s'a mai ivit alte îmbolnăvirii în comună.

A doua comună, în care s'a importat bóla din Brăila, a fost Islazul, lipit de orașul Brăila; mare parte a căruțașilor și a lucrătorilor, cari muncesc în portul Brăila, și au proprietate și locuința în comuna Islaz; ei vin dimineața în port, muncesc ziua

Întregă, iar sêra se reîntorc la căminurile lor. Un covrigiū, care avea simigirie în Islaz și care se ducea în portul Brăila, spre a-și vinde covrigii, s'a întors bolnav de choleră în Islaz la 31 Iulie și a sucombat la 1 August. Două lucrători italieni și unul german, cari fuseseră, pe timpul bôlei covrigarului, în simigiria acestuia, s'aū contaminat și s'aū îmbolnăvit de choleră. De la aceștia s'a propagat bóla și la alți locuitori. Peste tot s'a îmbolnăvit la Islaz 48 persoane, din cari 29 aū murit. În cătunul Piscu, pendinte de comuna Islaz, bóla a fost importată la 1 August, printr'un soldat cu schimbul, care făcuse serviciū în portul Brăila; de la acest bolnav, s'aū mai infectat 3 alți săteni, cari aū murit toți.

În comuna Gropeni nu s'a putut constata origina bôlei. De la 7 până la 31 Octombrie s'aū îmbolnăvit în această comună 24 persoane din cari aū murit 11.

În comunele Tichilești, Ciocile și Satul Lipovenesc, bóla a fost importată, tot din orașul Brăila, prin soldați cu schimbul, locuitorii din aceste comune, cari făcuseră serviciul în portul Brăila.

În comuna Cazasu, primul caz s'a declarat la o lăptăresă, care mergea regulat la Brăila, spre a vinde lapte.

În comuna Silistraru, bóla a fost importată printr'o femeie bătrână, care fusese la Brăila să-și vadă pe ginerele ei mort de choleră și care întorcându-se, a cădat și ea bolnavă.

Peste tot s'aū îmbolnăvit, în 17 sate din județul Brăila, 122 persoane, din care aū murit 71.

Din acești bolnavi aū fost:

Români	100	din cari aū murit	58
Lipoveni	4	» » » »	4
Bulgari	12	» » » »	6
Italiani	2	» » » »	1
Germani	4	» » » »	2
Total	122	» » » »	71

Transportarea bôlei prin plutași în județele Băcău și Neamțu.

În portul Galați se face mare comerciū cu cherestea; lemnele de construcție, din pădurile din Nordul și din Vestul Moldovei, se transportă cu plute pe rîurile Bistrița și Siretul la Galați, și plutașii se întorc de acolo cu calea ferată la căminurile lor. Vedeând că între cei d'întăiu bolnavi de choleră din portul Galați se află plutași, infectați în port, ne-am temut că ei, întorcându-se acasă, vor aduce bóla în satele lor și vor da naștere unui nou focar, în partea opusă a țerei. Ministerul de interne a ordonat dar, ca toți plutașii, la întorcere, să fie opriți, supuși inspecțiunei medicale și desinfectați la stațiunea Barboși și apoi la Buluși, aproape de satele lor, și ca să nu li se permită a transporta cu

ei alimente din Galați. Am aședat, în gările Barboși și Buhuși, câte un aparat de desinfecțiune cu vaporî. La 1 August, am mers la Barboși spre a controla organizarea serviciului de inspecție sanitară și de desinfectarea plutașilor și am aflat că, în acea zi, un număr de plutași au ocolit stațiunea Barboși, spre a se sustrage operațiunilor sanitare incomode, și s'au suit în tren la stațiunea următoare. Am telegrafiat d-lor prefecti ai județelor Bacău și Némțu, ca să oprască pe acei plutași și să-i țină în observațiune. Prefectul de Bacău a oprit 23 dintre acești plutași, la trecerea lor prin gara Bacău, la 2 August, și i-a izolat; la 3 August, unul dintre ei s'a îmbolnăvit de choleră și a murit; acesta a fost singurul cas de choleră, ivit în orașul și județul Bacău. D. Prefect de Némțu a oprit în orașul Piatra 6 plutași, cari se sustrăseseră operațiunilor sanitare din Barboși și în timpul observației, la 16 August, 2 dintre ei s'au bolnăvit și au murit de choleră; s'a mai bolnăvit în orașul Piatra, de choleră, un al treilea plutaș și 5 alte persoane, cari s'au însănătoșit și un lierar care a murit. La stațiunea Barboși s'au găsit 5 plutași bolnavi, s'au oprit de ași urma drumul și s'au izolat; la Buhuși s'au oprit 2 bolnavi și s'au izolat acolo. Cu toate acestea, nu am putut preveni importarea bôlei în toate satele unde domiciliază acești plutași sau din cauză că inspecția sanitară, observația și desinfectarea, de la Barboși, n'au fost măsuri suliciente pentru stingerea absolută a tuturor germenilor bôlei, pe cari plutașii i aduseseră din Galați, sau că s'a sustras controlului de la Barboși și de la Buhuși un număr de plutași, afară de cei aduși la cunoștința noastră. Din numeroșele sate, în cari locuiesc acești plutași, bóla a apărut la 1 August, la Zănesci, unde s'a îmbolnăvit un plutaș, care a murit; la 10 August la Săvinesci, unde asemenea a murit 1 plutaș; la 19 August la Rediu, unde s'a îmbolnăvit o persoană, care a murit; la 23 August la Bistricióra, unde a murit un om și la 28 August, la Costișa, sat aflat la bariera târgului Buhuși și la Buhuși unde s'au îmbolnăvit 2 persoane cari au murit; grație însă activității dezvoltate de administrațiune și de serviciul sanitar local, bóla a fost îndată limitată în casele în cari s'a ivit. Peste tot, s'au îmbolnăvit de choleră în județul Némțu 16 persoane, din cari au murit 9.

D. inspector sanitar dr. Varlam, însărcinat cu priveghiarea măsurilor sanitare din județul Némțu, a atras atențiunea administrațiunei centrale asupra miseriei în care trăiesc mii de familii de plutași din acel județ, și asupra modului în care ei sunt exploatați de unii întreprinzători de transporturi și de comercianți. Se pare că réul traiu și sărăcia extremă a numeroșelor familii, cari se hrănesc cu plutăria, este o cauză importantă a marelui mortalității și a micelui natalități a populațiunei rurale a județului Némțu; vom pune dar la cale facerea de studii mai precise asupra acestei cestiuni și voiú avé onóre, Domnule Ministru, a Vă propune la timp măsuri pentru remedierea relelor constatate.

Cholera în oraşul Călăraşi.

Călăraşi, oraş cu 8.200 locuitori, situat pe malul stâng al Borcei, în dreptul unei insule lungi care se întinde până dincolo de Cernavoda şi Fetesci, focare importante ale cholerei, nu putea să rămână mult timp imun. Lucrătorii fugari de la podul din Cernavoda-Fetesci au adus boala la Călăraşi. Noi ne temusem de această eventualitate şi organizasem staţiuni de inspecţiune sanitară şi de desinfecţiune, la schelele Dunărei şi la gările din Cernavoda şi Fetesci, apoi la 2 gări intermediare între Fetesci şi Brăila pe de o parte, şi între Bucureşti şi Călăraşi pe de alta, în gările Ciulniţa şi Făurei, şi am izolat, după putinţă, pe lucrătorii suspecti; dar, un număr de lucrători au ocolit gările şi schelele unde se instalase serviciile sanitare, şi au străbătut pe jos insula Dunărei până la Călăraşi; unul, Bulgarul Arso Stincov, a venit chiar cu calea ferată bolnav în oraşul Călăraşi la 3 August, cu 2 tovarăşi şi, până la izolarea lor, au avut ocaziune a mai infecta în oraşul Călăraşi alte persoane. El n'a fost oprit în tren, din cauză că semnele cholerei nu erau la el destul de manifeste; boala n'a fost constatată de cât după ce Arso Stincov sosise în oraş şi după ce tovarăşii lui descinseseră într-o casă din centrul oraşului şi frecuentaseră în oraş o cârciumă. Atunci numai s'au luat măsuri de-a se isola tovarăşii bolnavului, de-a se desinfecţa locurile presupuse infectate, efectele acestor Bulgari, căruţa care l' adusese de la gară în oraş; vestimintele şi rulele bolnavului au fost arse. Boala a fost comunicată unor alte persoane prin contact direct, în unele cazuri însă nu s'a putut proba comunicaţie directă, între bolnav şi între persoana de la care s'a infectat.

După 2 zile, la 5 August, se constată al doilea bolnav de cholera, Mitu Christea, sacagiū, cu locuinţa în strada Independenţei, în partea estică a oraşului, care sacagiū fusese în contact cu Bulgarii cari însoţiseră pe Arso Stincov. Al treilea cas se constată la 5 August séra în partea vestică a oraşului, în Volna, la un sacagiū bulgar Pavel Ştefan, care locuia în aceeaşi casă cu Mitu Christea şi care, la 5 August dimineaţa, se mutase în Volna. Al patrulea bolnav a fost Niculae Măcelaru, muncitor din Volna, aproape de casa în care petrecuse o zi Pavel Ştefan (casul 3), îmbolnăvit la 10 August. Al cincilea bolnav, Niculae Gruiu, bulgar, bragagiū, la 12 August, cu locuinţa aproape de casul 2 şi 3. Casul 6, la 12 August, tot în Volna, se constată numai dupe mörte.

De la 12 August înainte, boala apare în diferite părţi ale oraşului, în cazuri singuratic; se părea că măsurile de izolare şi de desinfecţiune sunt bine executate, până la 16 August, când cholera s'a ivit în strada Plevnei, din Volna, locuită de Țigani, aglomeraţi în case necurate, rău hrăniţi, cari au tănuit boala şi au înlesnit astfel lăţirea ei şi formarea unui adevărat focar al cholerei; în singura zi de 18 August s'au îmbolnăvit, în strada Plevnei, 6

țigani și 2 români (casul al 14-lea până la al 22-lea). Subsemnatul am mers dar în persoană la Călărași pentru a prescrie administrației locale măsuri eficace pentru oprirea lățiiței bôlei; de atunci încolo ea a început a scădea succesiv, până la 9 Septembrie, când epidemia s'a stins.

N'am putut constata daca apa de băut a jucat un rol la transmiterea germenilor bôlei; ómenii contaminați, cari au scos apă cu găleța din puțurile comune, au putut contribui la transportarea bôlei dintr'o casă în alta; în strada Plevnei, focarul ei principal, se bea apă din numeroase puțuri aflate în această stradă, toate casele n'au puțurile lor proprii și, din unele curți contaminate vecinii au scos apă din puț, înaintea izolării acelor case, înaintea declarațiunei oficiale a bôlei. Partea sud-vestică a orașului, unde se bea apă din Borcea, adusă de sacagii, a fost aproape ferită de epidemie. Este probabil că bóla a fost transmisă și prin vestminte și obiecte de așternut contaminate; țiganii, vedând că în unele casuri, vestmintele și rufele morților s'au ars, le-au ascuns, cu toate că Primăria declarase că va despăgubi pe proprietari. Unele familii s'au opus transportării bolnavilor la spitalul de cholera și, ca și la Brăila și Galați, administrația a permis și la Călărași ca unui bolnav să se izoleze în locuințele lor proprii.

Peste tot s'au îmbolnăvit de cholera la Călărași 32 persoane, din cari 11 s'au vindecat și 21 au murit, 16 au fost căutați la Lazaret (la baraca de izolare) și 16 au fost izolați în locuințele lor. După naționalitate, din aceste 32 persoane, au fost:

Români	15 bolnavi, din cari au murit 12
Bulgari	9 » » » » » 3
Țigani	8 » » » » » 6

În timpul epidemiei s'au luat măsuri, pentru ca bóla să nu se transporte în alte comune, înființându-se un serviciu de revizie sanitară și de desinfectare, pentru călătorii cari plecau din Călărași, în gară, în port și pe la barierele orașului; acest din urmă serviciu, pe la barierele orașului, era iluzoriu; era aproape imposibil a supune la inspecțiune medicală și la desinfecțiune, la barierele orașului, mulțimea de țărani ce venise în oraș cu care cu boi, cu cai și pe jos, pentru diferite trebuințe, mai ales însă cu cereale. Cu toate acestea se pare, că bóla n'a fost transmisă comunelor rurale, prin țărani cari veniseră la Călărași și cari, în scurtul timp al șederei lor, avuseseră puțină ocaziune a se infecta, și că în 5 comune rurale din județul Ialomița, bóla a fost importată prin lucrătorii de la podul peste Dunăre, precum am expus mai sus (descrierea epidemiei de la Cernavoda-Feteschi, cu singura excepțiune a comunei Vlădeni, unde, cu probabilitate, bóla a fost introdusă direct din Brăila și unde s'a propagat, dintr'o casă în alta, prin apa de băut. La Vlădeni, puțurile sunt nisce gropi neghisduite, fără furci, țără cumpene și

gălești: locuitorii din casele contaminate au scos, din aceste puțuri, apa cu coafele lor, cu fringhiele lor; unele din aceste puțuri nu sunt nici împrejmuite și lichidele murdare din curți se scurg în ele.

Cholera din orasul Tulcea.

Tulcea, orașul cel mai populat al Dobrogei, numără 17.300 locuitori; situat la Dunăre între 2 focare de cholera, pe la jumătatea drumului între Galați și Sulina, Tulcea nu putea rezista mult timp infecțiunii, cu toate că s'a înființat în port un serviciu de revizie sanitară și de desinfecțiune pentru proveniențele din aceste porturi infectate și că 250 lucrători sosiți din Sulina, au fost izolați 5 zile. Orașul nu este canalizat, latrinele și hasnalele sunt rău construite, conținutul lor se varsă în Dunăre, în josul orașului. Mare parte a populațiunii bea apă de Dunăre nefiltrată, colportată de sacagii, o altă parte bea apă de puț, o mică parte a locuitorilor bea apă de isvor.

La 31 Iulie s'a constatat primele 2 cazuri de cholera în acest oraș, la un agricultor bătrân și la o femeie bătrână, cari nu fuseseră în port, cari n'aveau rapoarte cu persoane venite din Brăila, Galați ori Sulina, cari locuiau în 2 strade depărtate una de alta. Nu s'a putut constata modul infecțiunii acestor 2 bolnavi și, chiar la îmbolnăvirile ulterioare nu s'a putut tot-d'a-una găsi legătura cu cele de dată anterioară. Se poate că apa de băut a jucat un rol în transmisiunea bolii; cei d'întăiu 2 bolnavi beau apă de Dunăre nefiltrată, nebatută cu piatră acră. Amindouă bolnavii au fost izolați.

Al treilea caz s'a ivit peste o săptămână după cel d'întăiu, la 6 August, într-o a treia stradă; cu toate măsurile de izolare și de desinfecțiune a caselor, rufelor, așternuturilor și cadavrelor, la 7 August au apărut de o dată 7 cazuri, în diferite strade, dar la omenii cari în majoritate beau apă de Dunăre nepurificată, apoi s'a succedat câte o îmbolnăvire nouă, la 2 până la 3 zile, până în ziua de 5 Septembrie, când epidemia a încetat.

În acest timp s'a înregistrat în orașul Tulcea 35 cazuri de cholera, 28 bărbați și 7 femei, din cari au murit 27 (24 bărbați, 3 femei). După naționalitate bolnavii au fost:

Români	7	din care au murit	4
Bulgari	6	"	6
Ruși	11	"	8
Greci	5	"	4
Israeliti	3	"	2
Tătari	1	"	1
Armeni	1	"	1
Germani	1	"	1
Total	35		27

Din Brăila și din Sulina, cholera a mai fost importată și în alte comune ale județului Tulcea; la Măcin, unde în timpul de la 23 August până la 11 Septembrie, s'au bolnăvit 5 persoane, din cari au murit 4; la Chilia-veche unde, de la 27 August până la 11 Septembrie, s'au îmbolnăvit 8 persoane, din cari au murit 6; la Mahmudia și la Isaccea unde s'a înregistrat câte un cas de bôlă, cu terminațiune mortală.

Cholera din orașul Giurgiu.

Orașul Giurgiu, cu 12.600 locuitori, are numai câte-va strade canalizate; latrinele, și hasnalele sunt tot atât de rău construite ca și în celelalte orașe ale noastre; apa este de calitate rea, apă de Dunăre nefiltrată, colportată de sacagi și apă de puț, din puțuri deschise, neacoperite, fără pompe.

Direcțiunea sanitară prescrisese administrației locale ca să se pregătească pentru cazul invasiunii bôlei, i-a pus la dispoziție o etuvă pentru port și i-a ordonat ca să cumpere din Bucuresci o etuvă de construcțiune simplă, pentru gară. Primăria a organizat un spital special pentru izolarea bolnavilor de cholera, în localul carantinei ce direcțiunea sanitară i-a pus la dispoziție pentru acest scop; s'a organizat un serviciu de desinfecție; dar administrațiunii locale cu consiliul local de igienă le-a scăpat din vedere, că bălciurile sunt periculoase în timp de epidemie. Direcțiunea sanitară n'a avut cunoștință că pe la 15 August, la S-tă Măria, se ține la Giurgiu un târg mare, vizitat mai ales de vinători și cumpărători de cai, și ne-luind informată, nu l'a putut opri. Ast-fel au început a veni deja de la 4 August la acest bălciu, locuitori din Brăila, Călărași, Cernavoda, Fetesci și din alte localități unde se ivise cholera. Unii dintre vizitatorii târgului au venit și la spitalul județian, la consultațiunile gratuite, pentru bolnavi ambulanți. Localul acestor consultațiuni se afla atunci în corpul principal al edificiului spitalului, cu intrare comună, cu scară comună, alături cu sălile bolnavilor și cu cancelaria, unde intră și es neconținut infirmierele și alte persoane de serviciu. Bolnavii ambulanți visitaseră și latrinele comune, cari s'au aflat în rele condițiuni de igienă. În luna Octombrie a. e. s'au îndreptat aceste neajunsuri; consultațiunile gratuite s'au mutat în 2 camere, cu intrare specială și cu latrină osebită. Spitalul este alimentat cu apă dintr'un puț deschis, neacoperit, aflat în curtea spitalului, dar depărtat de edificiu și de latrine.

Cholera a apărut aproape simultaneu în oraș și în spitalul județului, la 15 și 16 August. În oraș apăruse în timpul bălciului gastro-enterite numeroase cari n'au fost urmate de morțe; asemenea casuri s'au observat și prin hanuri și cârciumi; chiar primul cas mortal a fost considerat ca gastro-enterită neinfecțioasă, până când necroscopia a constatat prezența cholerei. În oraș prima

victimă a cholerei declarate a fost Stoian MihaI, mic negustor de grâne, ocupat atât în târg precum și în port, care a căzut bolnav de choleră în ziua de 15 August și a murit la 18 August, în casa sa în care fusese izolat. N'am putut afla unde el s'a infectat. În spitalul județian s'a bolnăvit, în noaptea de la 16 spre 17 August, o prostituată, intrată cu blenoragie la 11 August, care a mai stat câte-va zile în spitalul județian, într'o cameră izolată și n'a fost transportată la lazaretul de choleră de cât după 5 zile. Medicii din Giurgiu arată că această femeie, înainte de-a intra în spital, a avut raporte intime cu vizitatorii bălciului, căci casa de prostituție în care și-a exercitat meseria se afla aproape de bălciu și de gară: această explicațiune este admisibilă, nu este însă probată; este însă probat, că un bărbier care învăța în spital mica chirurgie a fost chemat, în noaptea de la 15 spre 16 August, să aplice clistiri lui Stoica Mihail, bolnav de choleră și că acest bărbier s'a întors imediat în spital, apoi că preotul spitalului a fost chemat să spovedească pe Stoica Mihail, bolnav de choleră. La 17 August s'a constatat 2 cazuri noi, unul în spital la o altă prostituată, altul în oraș, aproape de spital, într'o casă care avusese comunicație cu infirmierele spitalului. La 18 August s'a bolnăvit un zidar, ocupat în curtea spitalului la zidirea noii case mortuare. La 19 August se bolnăvi în spital un bolnav, intrat cu sifilis și spălătorăsa spitalului; în acest timp, vedând insuficiența măsurilor luate de administrațiunea spitalului, ordonasem evacuarea bolnavilor de choleră și celor suspecți în lazaret, închiderea și desinfectarea spitalului județian, trimițând la Giurgiu corturi de ambulanță, pregătite pentru asemenea scopuri, cu ordin ca să le așeze în grădina spitalului; epidemia din spital a mai durat încă câte-va zile și, în același timp, s'a bolnăvit succesiv 2 lucrători de la calea ferată nouă în construcțiune.

În gară și în port a funcționat, pe timpul epidemiei, câte un aparat de desinfectare cu vaporii, pentru purificarea bagajelor călătorilor, cari au plecat din Giurgiu.

Peste tot s'a bolnăvit la Giurgiu 19 persoane (11 în spital, 8 în oraș) din cari 10 au murit.

Din acești bolnavi, au fost:

Români . . .	14	bolnavi	8	morți
Germani . . .	1	»	—	»
Maghiari . . .	2	»	1	»
Turci . . .	2	»	1	»
Total . . .	19	»	10	»

Din Giurgiu, boala a fost transportată în comuna rurală Pângălesci, unde s'a bolnăvit un sâten; cazul s'a izolat și astfel nu s'a mai îmbolnăvit acolo nici o altă persoană.

Județul Dorohoiu.

La 11 August, o lună după aparițiunea bólei în orașul Brăila. în timpul când totă activitatea noastră era concentrată în limitarea focarelor din porturile Dunărene, în oprirea iradiațiunei cholerei spre centrul și nordul țerei, am fost surprins de un raport telegrafic, care ne a anunțat că cholera s'a arătat în nordul extrem al țerei, în satul Movila, din județul Dorohoiu, limitrof cu Rusia și cu Austria. În Basarabia, epidemia nu se stinsese, și noi ne am-părat în contra importațiunei ei prin închiderea tuturor punctelor vamale de la Prut, afară de Ungheni și de Fălciu, unde am înliințat serviciul de revisie sanitară și de desinfecțiune. În Bucovina au apărut câte-va casuri de cholera și noi am oprit intrarea la noi din Bucovina, a lucrătorilor în mase compacte și am închis asemenea stațiunile de intrare din Bucovina, afară de 3. Mamornița, Burdujeni și Mihăileni, unde s'a stabilit serviciul de inspecțiune sanitară și de desinfecțiune. Cu toate acestea, cholera a fost importată la noi din Bucovina.

Intreprindătorul șoselei ce se construesce de la Dorohoiu la târgul Herța și d'acolo spre hotarul Austriei, adusese din Bucovina 30 lucrători. Acești lucrători au intrat în județul Dorohoiu la ¹⁴/₂₆ Iulie, cu 3 săptămâni înainte de a fi cholera declarată în Bucovina în mod oficial, cu 4 săptămâni înainte de a apare cholera la noi. De și acești lucrători au fost primele victime ale bólei, ei n'au adus germeii cholerei când au venit din Bucovina. ci cholera a fost importată în alt mod. D. dr. B. Kluczencko, capul serviciului sanitar al Bucovinei, afirmă că cholera s'a născut la noi ca și în Bucovina, prin apa Prutului, care formeză hotarul între Austria și Rusia pe de o parte, între Rusia și România, pe de alta; D. dr. Kluczencko crede că ordinele noastre de proibițiune a apei de Prut. ca băutură, n'au fost ascultate și că de acolo s'ar fi născut cholera. Noi nu suntem convinși că această ipotesă corespunde cu adevărul, ea rămâne ipotesă până la constatarea bacilului virgulă în apa Prutului, și credem mai probabil că lucrătorii Bucoveneni s'au infectat prin femeile și copiii a trei dintre dinșii, cari venind din satul Ilyhoca unde bântuia cholera, s'au strecurat nóptea, pe ascuns, printre pichetele cari păzesc frontiera și au adus de mâncare bărbaților. Aceste vizite au avut loc, câte-va zile înaintea ivirei primei îmbolnăviri. Este adevărat că primele victime ale bólei au cărat pietriș din vecinătatea malului Prutului, n'am putut însă constata că ei au hăut apă din Prut, ci mi s'a făcut declarația contrarie.

În comunele Movila, Pilipăuți, Herța, Târnauca, Oroftiana, unde a apărut cholera, populația bea apă de puț; puțurile sunt puțin profunde și deschise, neacoperite; cu toate acestea, n'am putut găsi urmele unei infecțiuni a puțurilor prin dejecțiunile bolna-

vilor, examenul bacteriologic al apei nu s'a făcut; casele țărănesci n'aŭ latrine și locuitorii fac trebuințele lor într'un colț depărtat al curței, ori grădinei. Afară de acesta, îndată ce s'a ivit cholera într'o casă, s'a închis puțul allat în curtea acelei case. Transmisiunea contagiului s'a lăcut, în cele mai multe cazuri, prin contactul imediat pôte prin rufe și vestimente contaminate, de și la începutul epidemiei ele s'aŭ ars; numai după câte-va zile a sosit aci o etuvă și chiar atunci s'aŭ mai ars obiectele mai murdare, mai ales așternutul. Asemenea aŭ fost desinfectate dejecțiunile după sosirea medicului, dar înaintea venirii lui într'un sat infectat, prevențiunea era slabă sau nulă, și prin urmare fusese dată ocaziune pentru transmisiunea contagiului.

La 11 August s'aŭ îmbolnăvit de cholera, în satul Movila, 3 din acești lucrători; 3 tovărași de ai lor speriați aŭ fugit în satul Târnuca, unde unul s'a îmbolnăvit la 12 August și a murit în aceeași zi. De la 12 până la 15 August s'aŭ îmbolnăvit 3 săteni din Movila (2 bărbați, 1 femeie), cari dase ajutor lucrătorilor bolnavi, și capul sergenților de oraș din Dorohoi, trimis aci pentru executarea măsurilor preventive, toți acești 4 aŭ murit. Țărani nu se pot învoi nici cu măsurile de izolare a bolnavilor, nici cu cele prescrise pentru cadavre, ei se cred datorii a spăla și corpul persoanelor morțe de bôle infectioase. De și se postase santinele de milițieni la pörta caselor, unde zăceau cele din urmă 4 cadavre, nóptea, după ce adormiseră santinelele de milițieni, două rude ale femeii morțe aŭ intrat în casă și aŭ spălat'o pe furiș; amindoi, un bărbat și o femeie s'aŭ îmbolnăvit asemenea de cholera. Numai după ce santinelele de milițieni aŭ fost înlocuite prin dorbanți și vinători, infecțiunile ulterioare aŭ încetat, dar germeii bôlei erau deja transportați în câte-va alte case din satul Movila și în satele vecine Pilipăuți, Târnuca, Oroftiana, unde am recurs asemenea la izolare prin santinele din armata permanentă.

La 16 August a apărut bóla în târgul Herța, importată din satul Movila prin lampistul (fanaragiú), al târgului Herța. Acest lampist a primit însărcinarea de a trece nóptea printre santinele la Movila, spre a aduce nisce obiecte din casa lui Wainstain, arendaș, în curtea căreii case erau isolați bolnavii de cholera; împins de curiositate, lampistul a zăbovit și la bolnavi și, după întörcerea în Herța, s'a îmbolnăvit a doua zi; după două zile, s'a bolnăvit o țigancă care l'a îngrijit și care în urmă a spălat rufe în casa lui Pantil Stoleriu; apoi s'a îmbolnăvit de cholera, succesiv un fiú al lui Pantil Stoleriu, însuși Pantil Stoleriu și soția lui, în line bărbierul-subchirurg Brăescu, însărcinat cu serviciul la lazaret, urde îngrijise pe fanaragiul bolnav și o fată de 10 ani din curtea imediat vecină cu locuința lui Brăescu.

Peste tot în întregul județ Dorohoi, în timpul de la primul cas de cholera, de la 11 August până la 29 August, s'aŭ îmbolnăvit de cholera:

In comuna Movila . . .	19	persóne	din	carí	aú	murit	12
Pilipăuți . . .	5	»	»	»	»	»	2
Târnauca . . .	2	»	»	»	»	»	2
Oroftiana . . .	1	»	»	»	»	»	—
In orașelul Herța . . .	19	»	»	»	»	»	11
Total . . .	46	»	»	»	»	»	27

Victimele bólei aú fost :

Bucovineni	5	bolnavi	5	morți
Israeliți	12	»	8	»
Români	29	»	14	»
Total	46	»	27	»

Personalul administrativ și medical 'și-a făcut datoria pe deplin și doi funcționari, capul sergenților de oraș din Dorohoiu și subchirurgul lazaretului din Herța, aú căduț victima zelului lor.

Cholera în alte județe.

Cu tótá izolarea bolnavilor și înființarea de servicii de revizie sanitară și de desinfecțiune a persónelor plecate din comunele infectate, germenii bólei s'aú transportat în diferite localități depărtate de focar, unde însă, grație măsurilor energice luate, ca-surile de choleră aú rămas sporadice și n'aú dat loc la formare de focare secundare.

În comuna rurală Netofi, din județul Prahova, care era și mai este bântuită de febră tifoidă epidemică, s'aú ivit mai multe ca-suri de choleră, importată fiind prin doi locuitori, veniți din județul Ialomița; de la 16 August până la 14 Octombree s'aú constatat în comuna Netofi 12 casuri de choleră, din cari 6 mortale.

În comuna Sascut, din județul Putna, bóla a apărut la 7 August; nu s'a putut constata origina ei, este însă probabil că ea a fost importată prin plutași cari circulă pe Siret, ce curge aproape de Sascut. În timpul de la 7 August, până la 24 August, s'aú îmbolnăvit la Sascut 14 persóne, din cari aú murit 9. Aci bóla s'a transmis prin contact direct și nu s'a stins de cât după ce izolarea a fost impusă prin forța armată, sub priveghiarea subprefectului și a 2 medici.

La Nămolósa, din județul Putna, bóla a fost importată de un negustor israelit, venit din Brăila, de la care s'aú infectat 3 alți israeliți; peste tot aú murit acolo 3 persóne.

În orașul Focșani s'aú înregistrat, în timpul de la 26 Septembrie până la 4 Octombree, 4 casuri de choleră, din cari 2 mortale. N'am putut constata modul importățiunii bólei în acest oraș.

În comuna rurală Vulturii, din județul Putna, s'aú constatat de la 12 până la 14 August, 2 îmbolnăviri suspecte, din cari

una cu terminațiune letală; este probabil că și aci am avut a face cu cholera.

În comuna rurală Seimeni, din județul Constanța, s'a ivit bóla la 18 August, fiind importată prin lucrătorii podului peste Dunăre, fugiți din Cernavoda; din cele 9 persoane, bolnave de cholera în această comună, au murit 4.

În comuna Ostrov, din județul Constanța, s'a înregistrat la 17 Septembrie 1 cas mortal de cholera.

La Calafat, a apărut la 20 August un cas mortal în port, pe un șlep venit din Brăila, care în urma izolării a rămas fără urmări.

În Bucuresci s'a constatat, în timpul de la 18 până la 22 August, bacili cholerei la 4 bolnavi, 2 militari și 2 civili, afectați de gastro-enterită foarte ușoră, cari au fost izolați și s'au vindecat, fără a putea transmite bóla altor persoane. În aceste casuri, nu s'a putut constata modul infecțiunii. La 14 Septembrie s'a mai introdus în Bucuresci un cas ulterior, un călător, grec de origine, Spiru Ion, care plecase din Ianina în Turcia, făcuse carantină de 3 zile la Constantinopole și observațiune de 2 zile la Sulina, care a zăbovit numai puține ore la Galați; el s'a îmbolnăvit în timpul călătoriei din Galați la Bucuresci, unde a murit; și acest cas n'a tras după sine alte îmbolnăviri. Al 6-lea cas de cholera din Bucuresci a fost al unui bulgar, Oprea Cociof, primit la 16 Octombrie la baracele de izolare de la spitalul Colentina, cu diagnosa febră tifoidă și decedat la 17 Octombrie. A treia zi după autopsie s'a găsit în intestinul acestui bolnav bacili cholerei.

Între lucrătorii forturilor, din apropierea Bucurescilor, s'a constatat în luna August 3 casuri suspecte, din cari 2 mortale; examinarea cadavrelor a constatat prezența cholerei. Bóla a fost importată prin alți lucrători veniți din Cernavoua-Fetesci; prin izolare energetică s'a oprit trasmisiunea bólei la alte persoane.

În județul Tecuci, bóla a fost importată mai întâiu în orașul Tecuci, printr'o evreică venită la 18 August din Galați, care s'a îmbolnăvit la 20 August și a murit la 22 August; grație izolării și desinfecțiunii energice, acest cas n'a tras altele după el. Aproape în acelaș timp, cholera a fost importată în comuna rurală Salcia-Umbrăresci, unde ea a apărut la 23 August și unde s'a îmbolnăvit 3 persoane, din cari 2 au murit.

La Mizil a venit, la 23 August, din Brăila un negustor de vechituri, care s'a îmbolnăvit și după 2 zile a murit.

La Severin, a murit de cholera, la 4 Septembrie, un matelot de pe un șlep, care stătea de 2 săptămâni în port.

În județul Romanați, la Corabia, s'a îmbolnăvit la 30 August un matelot, venit din Brăila, care a fost izolat și n'a avut ocaziune a transmite bóla altor persoane.

Resumat statistic.

De la 7 Iulie 1893, aparițiunea primului cas de cholera în țară, până la finele lunii Octombrie 1893, când epidemia s'a stins cu desăvârșire, s'a îmbolnăvit de cholera în tot Regatul Român, în 15 județe, în 21 comune urbane și 38 comune rurale, 1.494 persoane, din cari 622 s'a vindecat și 872 au murit.

Din acești bolnavi 35 au fost militari; din numărul total al deceselor 8 aparțin armatei (3 la Brăila, 4 la Galați, 1 la Tulcea). Mica mortalitate a militarilor, în comparație cu marea mortalitate a populațiunii civile, se explică pe de o parte prin disciplina militară, care obligă pe soldați a declara, în timpul epidemiei, chiar diaree neinfecțioase, care s'a putut însuma între casurile de cholera, iar pe de alta prin faptul, că militarii trăiesc în condițiuni de igienă mai favorabile de cât lucrătorii, cari au format marea majoritate a bolnavilor.

Bolnavii de cholera din toată țera au aparținut naționalităților următoare:

Români . . .	601	bolnavi din cari au încetat din viață	344
Bulgari . . .	171	»	»
Turci . . .	157	»	»
Greci . . .	130	»	»
Țigani . . .	104	»	»
Armeni . . .	79	»	»
Ruși	63	»	»
Israelii . . .	61	»	»
Germani . . .	43	»	»
Unguri . . .	28	»	»
Englesi . . .	21	»	»
Italieni . . .	13	»	»
Croați . . .	10	»	»
Tătari . . .	6	»	»
Serbi	4	»	»
Polonesi . . .	3	»	»
Total . . .	1494	»	»
			872

CONCLUȘIUNE.

Guvernul român n'a putut preveni invasiunea cholerei în țera, precum n'a putut să o previe nici alte guverne, atât din cele cari mai mențin măsuri carantinare mai severe de cât noi, precum și din cele cari icau la hotare măsuri de prevențiune foarte slabe, dar el a oprit după putință, propagarea bolei, a apărat Capitala și cele mai multe alte comune în contra epidemiei; a limitat boia acolo unde ea s'a ivit și a stins repede cele mai multe din-

tre micile focare cari s'aũ format. Epidemia mai întinsă s'a arătat numai la Brăila, Sulina, Galați și la Fetesci-Cernavoda, între lucrătorii podului de peste Dunăre.

Cu toate că Guvernul până astăzi, n'a aderat la convențiunea de la Dresda, am observat în anul 1893, la prevenirea și la combaterea cholerei, prescripțiunile acelei convențiuni; deja înaintea conferinței de la Dresda, la începutul anului 1893, cele mai multe dintre direcțiunile sanitare ale Statelor Europei aũ recunoscut necesitatea unui regim sanitar mai puțin aspru, decât acela din anul 1892, și ast-fel, principiile propuse la Dresda s'aũ impus de la sine.

Resultatul dobândit probăză, că măsurile sancționate de Convențiunea de la Dresda sunt suficiente și, în cât ne privesce pe noi în parte, această primă încercare făcută cu prevențiunea modernă a cholerei, a reușit bine.

Suntem datorți, Domnule Ministru, a ne folosi de învățămintele culese la combaterea cholerei în anul curent, și am onore a Vă propune respectuos, următoarele măsuri:

1. Instalațiunile și personalul oficiului sanitar din Sulina s'aũ arătat insuficiente chiar pentru timpuri ordinare, și nu putem amâna complectarea acelor instalațiuni și mică adăogiri de personal. Vă voiũ supune dar, Domnule Ministru, un raport special despre reformele necesari la Sulina.

2. În porturile noastre principale trebuie să avem un serviciu sanitar permanent, și Vă rog ca să înscriți alocațiunile necesare în proiectul de buget pentru anul viitor.

3. Salubritatea orașelor noastre mai expuse la importățiunea bolilor exotice, Sulina, Tulcea, Galați, Brăila, mai lasă mult de dorit; îmbunătățirea repede a Igienei acelor orașe este cerută nu numai în interesul local, ci și în interesul general al Statului. Vă rog dar, Domnule Ministru, să cereți primarilor acelor orașe să Vă supună, în cel mai scurt timp posibil, un program al lucrărilor necesare pentru asanarea acelor orașe, cu arătarea modului și mijlocelor necesare pentru executarea acelor lucrări, care program cu proiectele sale urmăză a se studia nu numai de Consiliul tehnic, ci și de Consiliul sanitar superior. Dar nu numai orașele noastre din apropierea gurilor Dunărei, ci și celelalte orașe, fără excepțiune, suferă de multe vițiuni igienice, cari aũ fost constatate la luarea măsurilor preventive în contra cholerei și cari se vor îndrepta numai prin munca inteligentă și stăruitoare a administrațiunilor comunale.

4. La combaterea cholerei principiile prevențiunii bolilor infectioase, înscrise în noua lege sanitară, s'aũ pus pe alocurea în lucrare într'un mod imperfect; Vă rog, Domnule Ministru, să binevoii a ordona: ca primăriile urbane să se inzestreză treptat cu un număr suficient de aparate de desinfecțiune prin vapor, cari aparate urmăză a fi aprobate de Consiliul sanitar superior; ca

Consiliile de igienă să se ocupe de formarea personalului însărcinat cu desinfecțiunile; ca să se oblige din nou primarii comunelor rurale a observa în mod riguros prescripțiunile legii, relative la declarațiunea bolilor infecțioase și la izolarea celor bolnavi; și ca la elaborarea instrucțiunilor pentru geandarmerie să se țină compt de misiunea ei ca organ al poliției sanitare și veterinare.

5. În această epidemie s'a probat și la noi, rolul ce apa de băut jăcă ca vehicul de propagare al bolii; în orașele și în satele alimentate cu apă bună de băut, limitarea bolii a fost mai puțin dificilă, de cât în comunele lipsite de apă curată. În unele sate puțurile neînprejmuite, neghisdute, lipsite de furci și de găleți, din cari se-cape a scos apă cu cofa și cu fringhia lui, au devenit locare ale bolii. Vă rog dar, Domnule Ministru, să binevoiiți a repeta ordinez ce ați dat deja, ca toate consiliile comunale să îngrijescă, ca locuitorii să nu fie lipsiți de apă bună și în abundență, ca consiliile județene să vină în ajutorul comunelor rurale cu totul sêrace, cari nu dispun de mijloace suficiente pentru construirea de puțuri în condițiuni corecte, și ca comunele mai avute să înlocuiască puțurile deschise prin puțuri cu pompă.

6. În fine este necesar, Domnule Ministru, ca să se facă un recensământ, cel puțin aproximativ, al plutașilor din județele Nâmțu și Bacău, pentru a se cunósce comunele și numărul familiilor cari trăsesc din plutărie; apoi să se examineze raporturile între plutași și întreprindători, și să se caute mijloace pentru combaterea miseriei în care trăsesc multe miș de plutași.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea respectului ce Vă păstrez.

Director general, Dr. I. FELIX.

No. 26.283.

1893, Octobre 30.

